

Категорія справи № 370/408/19: Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи позовного провадження; Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, з них.

Надіслано судом: не визначено. Зареєстровано: 26.06.2021. Оприлюднено: 30.06.2021.

Дата набрання законної сили: 09.06.2021

Номер судового провадження: 61-15434св20

Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

09 червня 2021 року

м. Київ

справа № 370/408/19

провадження № 61-15434св20

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду:

головуючого - Синельникова Є. В.,

суддів: Білоконь О. В., Осіяна О. М., Сакари Н. Ю. (суддя-доповідач), Шиповича В. В.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_1 ,

представник позивача - ОСОБА_2 ,

відповідач - Макарівська районна державна адміністрація Київської області,

третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, - ОСОБА_3 ,

розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_3 на постанову Київського апеляційного суду від 17 вересня 2020 року у складі колегії суддів: Поліщук Н. В., Андрієнко А. М., Соколової В. В.,

ВСТАНОВИВ:

1. Описова частина

Короткий зміст позовних вимог

У січні 2019 року ОСОБА_1 звернувся до суду із позовом до Макарівської районної державної адміністрації Київської області, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, - ОСОБА_3 , про визнання розпорядження незаконним.

Позовна заява вмотивована тим, що з 30 квітня 2014 року він перебував у зареєстрованому шлюбі з ОСОБА_3 , який було розірвано рішенням Вінницького міського суду Вінницької області від 24 жовтня 2018 року.

Від шлюбу вони мають двох дітей: ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , і ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_2 . Вказував, що між ними існує спір з приводу проживання дітей з одним із батьків, який розглядається у Вінницькому міському суді.

Під час розгляду цієї справи йому стало відомо, що 21 листопада 2018 року службою у справах дітей та сім'ї Макарівської районної державної адміністрації складено акт, згідно з яким проведено обстеження умов проживання дітей у квартирі АДРЕСА_1 .

На підставі даних цього акта та інших документів органом опіки та піклування Макарівської районної державної адміністрації 18 грудня 2018 року було складено висновок про доцільність визначення місця проживання дітей з їхньою матір'ю.

У подальшому на підставі висновку Макарівською районною державною адміністрацією 26 грудня 2018 року прийнято розпорядження № 1070, яким визначено місце проживання малолітніх дітей ОСОБА_4 і ОСОБА_5 з матір'ю ОСОБА_3 у квартирі АДРЕСА_1 .

Вважає це розпорядження незаконним і таким, що порушує його права та права дітей.

Вказував, що місце проживання дітей зареєстровано у квартирі АДРЕСА_2 . Ця квартира належить йому на праві власності, у ній створено усі необхідні умови для проживання і розвитку дітей.

При прийнятті розпорядження його не було запрошено для участі у засіданні комісії з питань захисту прав дітей, яке відбулось 10 грудня 2018 року, повідомлення йому направлено 13 грудня 2018 року. Наслідком цього стало те, що бесіди з ним не проводили, він не зміг обґрунтувати свою позицію з посиланням на докази, не з'ясовувано питання стосунків між батьком і дітьми. Син ОСОБА_5 ніколи не проживав у квартирі АДРЕСА_1.

Характеристику ОСОБА_3 від 07 грудня 2018 року за час роботи на посаді директора Київського обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей вважає неприйнятним доказом, оскільки на момент складення характеристики ОСОБА_3 працювала на цій посаді один місяць.

Вважає, що розпорядження прийнято на підставі недостовірних даних та при необ'єктивному з'ясуванні усіх обставин.

На підставі вказаного ОСОБА_1 просив суд визнати незаконним розпорядження Макарівської районної державної адміністрації від 26 грудня 2018 року № 1070 «Про визначення місця проживання малолітніх дітей», яким визначено місце проживання малолітніх дітей ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, і ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_2, з матір'ю ОСОБА_3 у квартирі АДРЕСА_1.

Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням Макарівського районного суду Київської області від 11 березня 2020 року у складі судді Косенко А. В. у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що висновок і рішення органу опіки та піклування Макарівської районної адміністрації та служби у справах дітей та сім'ї, є дорадчими та не тягнуть за собою виникнення будь-яких прав чи обов'язків у батьків щодо батьківських прав та визначення місця проживання дітей і не порушують прав та обов'язків жодного з батьків.

Короткий зміст постанови суду апеляційної інстанції

Постановою Київського апеляційного суду від 17 вересня 2020 року апеляційну скаргу ОСОБА_1 задоволено.

Рішення Макарівського районного суду Київської області від 11 березня 2020 року скасовано та ухвалено нове судове рішення.

Визнано незаконним розпорядження Макарівської районної державної адміністрації від 26 грудня 2018 року № 1070 «Про визначення місця проживання малолітніх дітей».

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, прийняті в межах їх компетенції, є обов'язковими для виконання на відповідній території всіма органами, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами та громадянами, що свідчить про помилковість висновків суду про те, що оскаржуване розпорядження не тягне за собою виникнення будь-яких прав чи обов'язків у батьків щодо батьківських прав та визначення місця проживання дітей.

Разом з тим, під час розгляду цієї справи встановлено, що при визначенні місця проживання дитини умови проживання батька не обстежено, бесіду з ним не проведено, будь-яких документів щодо виконання ним батьківського обов'язку не досліджено, що дає підстави для висновку про порушення рівності у батьківських правах другого з батьків та неповноти з'ясування необхідної інформації для прийняття відповідного рішення.

Таким чином, під час вирішення питання про визначення місця проживання не дотримано встановленого порядку прийняття відповідного рішення, що дає підстави для задоволення позовних вимог та визнання розпорядження Макарівської районної державної адміністрації від 26 грудня 2018 року № 1070 «Про визначення місця проживання малолітніх дітей» незаконним.

Надходження касаційної скарги до суду касаційної інстанції

У жовтні 2020 року до Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду надійшла касаційна скарга ОСОБА_3 на постанову Київського апеляційного суду від 17 вересня 2020 року.

Ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 грудня 2020 року відкрито касаційне провадження у справі, витребувано цивільну справу і надано строк для подання відзиву на касаційну скаргу.

Ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 31 травня 2021 року справу призначено до розгляду у складі колегії з п'яти суддів у порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи за наявними у ній матеріалами.

Аргументи учасників справи

Доводи особи, яка подала касаційну скаргу

У касаційній скарзі ОСОБА_3, посилаючись на неправильне застосування судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить постанову суду апеляційної інстанції скасувати і залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Підставою касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права, а саме застосування норм права без урахування висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Великої Палати Верховного Суду від 13 червня 2018 року у справі № 500/6325/17, у постанові Верховного Суду від 15 травня 2019 року у справі № 640/12186/17-ц, від 05 вересня 2019 року у справі № 158/427/18, від 02 березня 2020 року у справі № 754/8604/16-ц (пункт 1 частини другої статті 389 ЦПК України).

Касаційна скарга мотивована тим, що оскаржуване розпорядження Макарівської районної державної адміністрації відповідає вимогам закону, крім того, це розпорядження не порушує права позивача, оскільки він його не виконував, спір про визначення місця проживання дітей перебуває на розгляді в суді. З урахуванням вказаного суд першої інстанції дійшов правильного висновку про відмову в задоволенні позову ОСОБА_1.

Доводи особи, яка подала відзив на касаційну скаргу

У січні 2021 року ОСОБА_1 подав відзив на касаційну скаргу, вказуючи на те, що підстав для скасування оскаржуваного судового рішення немає, оскільки доводи касаційної скарги не дають підстав для висновку про те, що судом допущено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, яке призвело до неправильного вирішення справи.

Фактичні обставини справи, встановлені судами

Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 24 жовтня 2018 року у справі № 127/10284/18 розірвано шлюб між ОСОБА_1 і ОСОБА_3, зареєстрований 30 квітня 2014 року Вінницьким міським відділом державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції в Вінницькій області, актовий запис № 727.

Під час шлюбу у ОСОБА_1 і ОСОБА_3 народилося двоє дітей: ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, і ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_2.

21 листопада 2018 року ОСОБА_3 звернулася до комісії з питань захисту прав дитини Макарівської районної державної адміністрації Київської області із заявою про визначення місця проживання дітей з нею.

Цього ж дня, 21 листопада 2018 року, службою у справах дітей та сім'ї Макарівської районної державної адміністрації на підставі заяви ОСОБА_3 з метою обстеження умов проживання малолітніх дітей проведено обстеження квартири АДРЕСА_1, за наслідками чого складено акт, згідно з яким квартира пристосована для проживання та розвитку дітей.

18 грудня 2018 року органом опіки та піклування Макарівської районної державної адміністрації складено висновок № 06.10-05/3866 про визначення місця проживання дітей, згідно з яким визначено, що доцільно визначити місце проживання дітей разом із матір'ю ОСОБА_3.

26 грудня 2018 року Макарівська районна державна адміністрація Київської області, розглянувши заяву ОСОБА_3, на підставі законодавчих актів та висновку № 06.10-05/3866, враховуючи протокол комісії з питань захисту прав дитини від 10 грудня 2018 року, прийняла розпорядження про визначення місця проживання дітей з матір'ю ОСОБА_3 у квартирі АДРЕСА_1.

Також встановлено, що в провадженні Вінницького міського суду Вінницької області знаходиться цивільна справа № 127/16344/19 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, - служба у справах дітей Вінницької міської ради, про визначення місця проживання дітей.

2. Мотивувальна частина

Позиція Верховного Суду

Положенням частини другої статті 389 ЦПК України встановлено, що підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно у таких випадках: 1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку; 2) якщо скаргник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні; 3) якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах; 4) якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 411 цього Кодексу.

Касаційна скарга ОСОБА_3 підлягає задоволенню.

Мотиви, з яких виходить Верховний Суд, та застосовані норми права

Згідно з частиною третьою статті 3 ЦПК України провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи.

Відповідно до вимог частин першої і другої статті 400 ЦПК України, переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, перевіряє правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими.

Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Згідно з частинами першою, другою та п'ятою статті 263 ЦПК України судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим.

Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Зазначеним вимогам закону оскаржуване судове рішення не відповідає.

Відповідно до частини першої статті 4 ЦПК України кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів.

У частині першій статті 5 ЦПК України визначено, що здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором.

Стаття 15 ЦК України передбачає право кожної особи на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання.

Кожна особа також має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

Відтак, зазначена норма визначає об'єктом захисту порушене, невизнане або оспорене право чи цивільний інтерес.

Порушення права пов'язано з позбавленням його володільця можливості здійснити (реалізувати) своє право повністю або частково.

При оспоренні або невизнанні права виникає невизначеність у праві, викликана поведінкою іншої особи.

Таким чином, порушення, невизнання або оспорення суб'єктивного права є підставою для звернення особи за захистом свого права із застосуванням відповідного способу захисту.

Велика Палата Верховного Суду неодноразово зазначала про те, що застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту права чи інтересу, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення, невизнання або оспорення. Такі право чи інтерес мають бути захищені судом у спосіб, який є ефективним, тобто таким, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання або оспорення та спричиненим цими діями наслідкам. Подібні висновки сформульовані, зокрема, у постановках Великої Палати Верховного Суду від 05 червня 2018 року у справі № 338/180/17, від 11 вересня 2018 року у справі № 905/1926/16, від 30 січня 2019 року у справі № 569/17272/15-ц.

У справі, що переглядається, ОСОБА_1 просив суд визнати незаконним розпорядження Макарівської районної державної адміністрації від 26 грудня 2018 року № 1070 «Про визначення місця проживання малолітніх дітей».

Відповідно до частини третьої статті 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Відповідно до статті 141 СК України мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини (частини друга і третя статті 11 Закону України «Про охорону дитинства»).

Статтею 157 СК України передбачено, що той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею. Той із батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини.

За положеннями статті 153 СК України мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування між собою, крім випадків, коли таке право обмежене законом.

Відповідно до частини першої статті 19 СК України у випадках, передбачених цим Кодексом, особа має право на попереднє звернення за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування.

Згідно з частиною першою статті 161 СК України якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом.

У частині першій статті 158 СК України визначено, що за заявою матері, батька дитини орган опіки та піклування визначає способи участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від неї. Рішення про це орган опіки та піклування постановляє на підставі вивчення умов життя батьків, їхнього ставлення до дитини, інших обставин, що мають істотне значення.

Відповідно до частини другої статті 19 СК України рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання, якщо протягом десяти днів від часу його винесення заінтересована особа не звернулася за захистом своїх прав або інтересів до суду, крім випадку, передбаченого частиною другою статті 170 цього Кодексу.

Частинами першою, третьою статті 159 СК України встановлено, що якщо той із батьків, з ким проживає дитина, чинить перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та у її вихованні, зокрема якщо він ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, другий із батьків має право звернутися до суду з позовом про усунення цих перешкод.

Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування.

За заявою заінтересованої сторони суд може зупинити виконання рішення органу опіки та піклування до вирішення спору.

З указаного вбачається, що законодавець визначив певний порядок вирішення батьками питання участі у вихованні дитини. Так, у випадку якщо мати і батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може бути вирішений органом опіки та піклування або судом. Таким чином, законодавством встановлена варіативність вирішення цього питання, тобто батьки можуть його вирішити у судовому порядку або звернутися до відповідного органу опіки і піклування. Якщо хтось із батьків не погоджується із рішенням органу опіки та піклування, він може звернутися для вирішення спору щодо визначення місця проживання дитини до суду. У цьому випадку законодавство не вимагає окремого оскарження рішення органу опіки та піклування, оскільки частиною третьою статті 159 СК України встановлено, що суд може зупинити виконання рішення органу опіки та піклування до вирішення спору.

У справі, що переглядається, предметом оскарження є рішення органу опіки та піклування (розпорядження Макарівської районної державної адміністрації від 26 грудня 2018 року № 1070 «Про визначення місця проживання малолітніх дітей»).

Разом з тим, судом встановлено, що в провадженні Вінницького міського суду Вінницької області знаходиться цивільна справа № 127/16344/19 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, - служба у справах дітей Вінницької міської ради, про визначення місця проживання дітей.

Отже, ОСОБА_1 має захищати свій інтерес під час судового розгляду у справі за зазначеними позовними вимогами, а не ініціювати окрему судову справу щодо оскарження рішення органу опіки та піклування.

Велика Палата Верховного Суду неодноразово звертала увагу на важливість дотримання принципу процесуальної економії, відповідно до якого штучне подвоєння судового процесу є неприпустимим (пункт 58 постанови від 28 січня 2020 року у справі № 50/311-б, пункт 63 постанови від 22 вересня 2020 року у справі № 910/3009/18).

Крім того, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 30 червня 2020 року у справі № 333/6816/17 зазначено, що ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів позивача у цивільному процесі можливий за умови, що такі права, свободи чи інтереси справді порушені, а позивач використовує цивільне судочинство саме для такого захисту, а не з іншою метою. Не відповідає завданням цивільного судочинства звернення до суду з позовом, спрямованим на оцінювання доказів, зібраних в інших справах, на предмет їх належності та допустимості, або з метою створення підстав для звільнення від доказування в іншій справі (для встановлення у судовому рішенні обставин, які би не потрібно було надалі доказувати під час розгляду іншої справи). Недопустимим з огляду на завдання цивільного судочинства є ініціювання позовного провадження з метою оцінки обставин, які становлять предмет доказування у іншій справі.

У цій справі позивач не довів наявності окремого спору, а отже, і наявності свого правомірного інтересу в правовій визначеності, у зв'язку з чим Верховний Суд вважає, що позивач не довів порушення свого права або інтересу, у зв'язку із чим позов не підлягає задоволенню.

Аналогічного висновку дійшов й суд першої інстанції, який вказав, що оскаржуване рішення органу опіки та піклування не породжує певних правових наслідків для суб'єктів відповідних правовідносин, оскільки позивач може звернутися за вирішенням спору про визначення місця проживання дитини безпосередньо до суду.

Таким чином, судом першої інстанції було обґрунтовано відмовлено у задоволенні позову ОСОБА_1, оскільки позивачем обрано неналежний спосіб захисту своїх прав.

Вказане свідчить, що апеляційним судом безпідставно скасовано рішення суду першої інстанції, яке відповідає закону.

Відповідно до статті 413 ЦПК України суд касаційної інстанції скасовує постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишає в силі судові рішення суду першої інстанції у відповідній частині, якщо встановить, що судом апеляційної інстанції скасовано судові рішення, яке відповідає закону.

Зважаючи на те, що у справі не вимагається збирання або додаткової перевірки чи оцінки доказів, обставини справи встановлені судом повно, але допущено помилку в застосуванні норм матеріального права, постанова апеляційного суду згідно зі статтею 413 ЦПК України підлягає скасуванню, а рішення суду першої інстанції - залишенню в силі.

Щодо судових витрат

Відповідно до підпункту «в» пункту 4 частини першої статті 416 ЦПК України суд касаційної інстанції повинен вирішити питання про розподіл судових витрат, понесених у зв'язку з переглядом справи у суді касаційної інстанції.

Таким чином, з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_3 підлягають стягненню судові витрати, пов'язані з переглядом справи у суді касаційної інстанції, у розмірі 1 536,80 грн.

Керуючись статтями 402, 409, 413, 415, 416 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_3 задовольнити.

Постанову Київського апеляційного суду від 17 вересня 2020 року скасувати.

Рішення Макарівського районного суду Київської області від 11 березня 2020 року залишити в силі.

Стягнути з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_3 судовий збір у розмірі 1 536,80 грн (одна тисяча п'ятсот тридцять шість гривень вісімдесят копійок).

Постанова набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною та оскарженню не підлягає.

Головуючий Судді:Є. В. Синельников О. В. Білоконь О. М. Осіян Н. Ю. Сакара В. В. Шипович